

به دوستش گفت من باغبان خانه‌شان هستم

فریده موسوی

تابه حال چندبار به هر دلیلی صدایتان را روی پدر و مادر و یا مادرزرگ و پدرزرگتان بلند کرده‌اید؟ چندبار با آن‌ها قهر کرده و یا با بی‌توجهی و بی‌میلی جواب آن‌ها را داده‌اید؟ صدای‌تان کرده‌اند جواب نداده‌اید و خودتان را به آن راه زده‌اید و یا برای تلفظ نادرست یک کلمه آن‌ها مسخره کرده‌اید؟

ما درباره خشونت فیزیکی علیه سالمندان حرف نمی‌زنیم هر چند که متأسفانه در موارد مختلفی اتفاق می‌افتد و سالمندان از ترس از دست دادن محبت فرزندان و یا قضاوت مردم نسبت به اولادشان سکوت می‌کنند و حرف نمی‌زنند. ما با شما درباره نگاه‌ها، نیشخندها، غفلت و کم‌توجهی و محدودیت مالی و انواع و اقسام رفتارهایی حرف می‌زنیم که جایش کبود نمی‌شود اما در دل می‌ماند.

پای صحبت مرضیه خانم می‌نشینم که ۴۸ ساله است و در پنجاه سالگی همسرش را از دست داد و به‌قول خودش از همان زمان شده «سالمند».

بعد از چله آن خدا بی‌امرز پسرها و دخترها جمع شدند و تصمیم گرفتند خانه پدری‌شان را بفروشند و خانه کوچک‌تری برای من اجاره کنند و هر کدام سهم الارث خود را بردارند. من پنج فرزند دارم که وقتی پدرشان عمرش را داد به شما فکر کردند من عاقلم به هیچ چیز نمی‌رسد، از من یک سوال نکردند که مادر ما سهم‌مان را می‌خواهیم حالا نظر شما چیست. آن‌ها جمع شدند و به جای گفتن واقعیت هر کدام یک جور دل برای من سوزاندند ولی من خوب می‌دانستم آن‌ها مال پدری‌شان را می‌خواهند و حق‌شان هم بود ولی من را خر فرض کردند. نامه‌های جوراجور دادند تا من امضا کنم و من هم رویم نمی‌شد نه بگویم و امضا می‌کردم.

با سهم الارث من یک خانه رهن کردند و قالی و قالیچه‌هایی را که در طول سال‌ها زندگی جمع کرده بودم بردند و چند تکه‌ای هم برای من گذاشتند. یک جفت چراغ‌شاه عباسی و چند تابلو فرش و پستی کرک و پشم داشتم که گفتم این‌ها را نمی‌دهم و این‌ها مال خود من است. هر کدام‌شان یک جور پشت چشم نازک کردند ولی وقتی دختر بزرگم گفت وا مادر بابا این‌ها را برای خانواده خریده بوده و ما باید از پدرمان یادگاری داشته باشیم انگار یکی جگرم را آتش زد.

در تمام این سال‌ها حقوق بازنشستگی پدرشان را حساب کتاب می‌کنند. ماهی یک‌بار تلفن نمی‌زنند. چشم‌شان فقط به دو تا تیکه‌پاره ارث پدرشان بود. خودشان را عقل کل می‌دانند و من را هیچ به حساب نمی‌آورند. عروس و داماد هم که می‌گیرند من را هم مثل غریبه‌ها دعوت می‌کنند و خوش‌شان نمی‌آید آن‌ها را به خانه من بیاورند.

خشونت روانی علیه سالمندان رواج دارد

خشونت علیه سالمند طیف وسیعی دارد ولی خشونت روانی بیش از دیگر اشکال خشونت علیه آن‌ها رواج دارد. جالب این است تا دهه ۸۰ میلادی به این موضوع توجه نشده و تحقیقاتی صورت نگرفته بود. در این دهه بود که دانشمندان پی بردند در بعضی خانواده‌ها، سالمندان مورد خشونت فرزندان خود قرار می‌گیرند. خشونت علیه سالمندان شامل مواردی از قبیل بدرفتاری‌های جنسی، بدرفتاری‌های جسمی، بی‌توجهی به احتیاجات عاطفی، بی‌توجهی به تغذیه، بهداشت و از بین بردن وسایل مورد علاقه و مورد نیاز آنان است. هر چند که در بسیاری از موارد سالمندان به خاطر دارایی و یا موارد دیگر مورد ضرب و جرح و قتل قرار می‌گیرند.

امروزه هنگامی که بحث خشونت در خانواده مطرح می‌شود اکثر اندیشمندان و صاحب‌نظران علوم اجتماعی، زنان و کودکان را قربانیان اصلی خشونت در خانواده تلقی کرده و از سالمندان کمتر یاد می‌کنند در حالیکه آن‌ها نیز در زمره قربانیان خشونت خانگی هستند. در واقع می‌توان گفت این مورد نیز همانند سایر مسائل سالمندی مورد غفلت قرار گرفته است.

اشکال خشونت روانی علیه سالمندان

بی‌احترامی لفظی مداوم، اذیت و آزار، تهدیدهای متداول مانند دوست نداشتن سالمند، موردپسند نبودن، دشنام دادن، تمسخر و استهزاء سالمند در جمع، ممنوعیت برقراری ارتباط با دیگران، بی‌توجهی نسبت به نیازهای جسمانی، اجتماعی و روانی سالمند، همه خشونت‌های روانی‌ای هستند که سلامت روانی سالمند را به مخاطره می‌اندازند و موجب بروز احساساتی چون بی‌میلی به زندگی، سرزنش خود، نداشتن اعتماد به نفس و نگرش مثبت، احساس یأس و ناامیدی و درماندگی، ترس از مردم، اضطراب، احساس گناه، احساس حقارت، احساس عدم‌شایستگی و خودارزشمندی و نهایتاً کناره‌گیری سالمند می‌شوند.

در مواردی نیز که خشونت بین اعضای دیگر خانواده رخ می‌دهد، احساس فضای رعب و وحشت را در خانه حاکم کرده و شاهد بودن همین خشونت در خانه توسط سالمندان و کودکان می‌تواند خود تجربه‌ای از خشونت در خانه تلقی شود. متأسفانه بعضی از سالمندان برای رهایی از خشونت، خودکشی را به‌عنوان آخرین راه دانسته و اقدام به خودکشی می‌کنند.

خشونت و سه روایت

ناصر پدر ۵۶ ساله‌ای است که از داد زدن فرزندش روی هر موضوع ساده‌ای بسیار ناراحت است. ناصر می‌گوید: «دختر کوچکم مرتب به من و مادرش می‌گوید شما برای من کاری نکردید. ما هم مثل همه پدر و مادرها هر کاری از دست‌مان برمی‌آمد کردیم. با این‌که زندگی متوسطی داشتیم هر سه فرزند را مدرسه خصوصی گذاشتیم و دانشگاه و کلاس‌های آموزشی ولی یک کلمه اگر از او سوال کنیم شروع به داد زدن می‌کند و هر چیزی دهنش بیاید می‌گوید.»

فاطمه که مادر شهید نیز است می‌گوید پسرم جلوی مردم طوری برخورد می‌کند انگار من دروغ‌گو هستم و یا بی‌عرضه. مرتب نقاط ضعفم را به رخم می‌کشد. من لیسانس دارم ولی با کامپیوتر نمی‌توانم کار کنم و او سرکوفت می‌زند و چون خارج از ایران هستیم و همه چیز اینجا با کامپیوتر انجام می‌شود کنترل مالی من را در دست گرفته و با اینکه من شاغلم و او بیکار، جرات ندارم برای خودم یک وسیله‌ای بخرم و برای همه چیز باید اجازه بگیرم.

مریم ۰۵ ساله نیز می‌گوید: «من ۰۱ سال است که شوهرم را از دست داده‌ام و جرات ازدواج ندارم. بچه‌ها من را تهدید کرده‌اند که در صورت ازدواج ارتباطشان را با من قطع می‌کنند چون آبروی آن‌ها می‌رود. بچه‌هایی که اگر من مریض شوم یک لیوان آب دست من نمی‌دهند ولی هزار جور توقع از من دارند. فکر نکنم آن‌ها من را دوست داشته باشند. چند وقتی مجبور شدم با دامادم زندگی کنم و دعوای دامادم روی اعصاب من تاثیر بدی می‌گذارد و فشار خونم را بالا می‌برد. اگر چاره داشتم می‌رفتم خودم را جایی گم‌و‌گور می‌کردم.»

قانونی برای خشونت علیه سالمندان نداریم

در همین رابطه محمدعلی جداری فروغی، وکیل دادگستری در پاسخ به این‌که آیا از نظر حقوقی خشونت علیه سالمندان جرم محسوب می‌شود، می‌گوید: «خشونت علیه سالمندان مورد قانونی ندارد و طبق قوانین جرایم دیگر مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.»

جداری فروغی با اشاره به سهل‌انگاری در نگهداری از سالمندان می‌گوید: «این عمل زمانی می‌تواند باعث مسئولیت کیفری شود که نشان‌دهنده قصد فرد مبنی بر عمل مجرمانه باشد و در صورتی که از روی سهو و اشتباه اتفاق افتاده باشد نمی‌تواند به‌عنوان جرم مورد بررسی قرار گیرد. همچنین در اکثر جوامع مرفعی افراد سالمند پس از سنین بازنشستگی تحت پوشش خدمات درمانی رایگان و نیز بیمه‌های مختلف قرار می‌گیرند و خدماتی مانند استفاده از اتوبوس برای‌شان رایگان است. حتی خانه سالمندان در این کشورها رایگان و بدون دریافت وجه است. مثلاً در خانه‌ای که جوان در آن زندگی می‌کند اگر پیرمرد و پیرزن احساس آرامش نداشته باشند با میل خود می‌توانند به خانه سالمندان رفته و در آنجا زندگی کنند. اما نه تنها چنین شرایطی در کشور ما وجود ندارد بلکه هزینه‌های این مراکز سرسام‌آور است و در برخی موارد از حقوق بازنشستگی نیز بیشتر می‌شود. بنابراین سالمندان به ناچار مجبور به زندگی در خانواده می‌شوند اگر چه در آن خانواده خشونت وجود داشته باشد.»

انزوا را دست کم نگیرید

یکی از بدترین اشکال خشونت روانی علیه سالمند منزوی کردن اوست. گاهی فرزندان از داشتن والدینی کم‌سواد یا از طبقه پایین‌تر خجالت می‌کشند. او را با خود به مهمانی نمی‌برند و یا اگر مهمانی بیاید او را مجبور می‌کنند در اتاقش بماند. صادق خان که اهل یکی از شهرهای استان مرکزی است می‌گوید: «من کم‌سوادم. بعضی کلمات را درست ادا نمی‌کنم. بچه‌ها من را مسخره می‌کنند و اصلاً دوست ندارند من را پدر خودشان معرفی کنند. یک بار عروسم به دوستش گفت من باغبان خانه‌شان هستم. من نان کارگری خوردم ولی نان دزدی دست بچه‌هایم ندادم. حالا هم پسرم وقتی می‌خواهد پولی برای دوا و دکتر به من بدهد آن‌قدر منت می‌گذارد که از زندگی سیر می‌شوم.»

صادق خان که در زیرزمین خانه زندگی می‌کند بیمار است و تغذیه مناسبی ندارد و جایی هم سراغ ندارد که پناه ببرد.

آنچه که مسلم به نظر می‌رسد این است که سالمند آزاری در کنار کودک و همسر آزاری در خانواده وجود دارد. اما تا کنون هیچ بررسی خاصی در این زمینه صورت نگرفته است. بنابراین لازم است ضمن توجه ویژه به این حوزه، تمهیدات لازم در جهت کاهش، درمان و پیشگیری از سالمندآزاری فراهم شود.

پیشنهادات ذیل در این خصوص ارائه می‌شود:

تهیه و تدوین قوانین و مقررات حمایت از سالمند
تشکیل انجمن حمایت از سالمندان با مشارکت خود آنان

تشکیل کمیته حذف خشونت علیه سالمندان
خارج‌سازی حمایت از سالمندان از مرحله ترجم و تغییر نگرش افراد جامعه نسبت به این گروه خاص
آموزش خانواده‌های دارای سالمند در مورد رعایت نکات ایمنی
پر کردن زندگی روزانه سالمندان با فعالیت‌های مفید در جهت ارتقاء عزت و اعتماد به نفس آنان
توجه به بهداشت روانی و جسمانی سالمندان

انجام بررسی‌های علمی در مورد ابعاد و گستردگی سالمندآزاری به منظور حساس‌سازی، آگاهی و اقدامات لازم در سطح جامعه و در
نهایت این که باید عوامل حمایت‌کننده از افراد به‌ویژه سالمندان در برابر هر گونه خشونت گسترش یافته و در برنامه‌ریزی جهت کاهش انواع
گونه‌گون خشونت و عواقب آن مورد استفاده قرار گیرد.